

Rahvusvaheline nõiasõnade konverents

Mullu 27.–29. oktoobrini korraldas Venemaa Riikliku Humanitaarülikooli M. Bloki nimeline Vene-prantsuse ajaloolise antropoloogia keskus koostöös rahvusvahelise ju-tuuriijate ühingu (ISFNR) ja Venemaa Teaduste Akadeemiaga rahvusvahelise nõiasõna käsitleva konverentsi.

Konverentsi eesmärk oli keskenduda ühele folkloorižanrile, hõlmates sealjuures maksimaalselt kogu temaatikat: probleemid, geograafiline ja ajalooline taust. Suulise maagia uurimine on jäänud mitme teadusvaldkonna (folkloristika, lingvistika, kirjan-duse ajalugu, etnoloogia, psühholoogia jne) piirimaile. Konverentsil olid arutluse all järgmised küsimused: nõiasõnade traditsiooni geograafia ja ajalugu; erinevate loitsu-tüüpide levik; rahvuslike loitsutekstide andmebaaside süstematiseerimise ja märgen-damise võimalused; nõiasõnad ja segavormid (kirikupalved ja loitsud, apokriivapalved, needmised jne); suulise ja kirjaliku pärimuse loitsud; maagilised kirjad kõikvõimalikel kandjatel; keskaegsed loitsudega amuletid arheoloogilistes materjalides; loitsutradit-siooni sotsiaalne funktsioneerimine; loitsutekstit ja nende esitajad; kiriku ja jumalasu-laste osa loitsude levikus, selle erinevus katoliiklikus, protestantlikus, õigeusklikus ja mittekristlikes religioonides; sugestiooni psühhosotsiaalsed allikad. Vaadeldi, kuidas toimivad loitsutekstit, mis on nende aktuaalsuse põhjus, sõnaga “ärategemise” juhtu-mid tänapäeval, loitsimisjuhtumite videosalvestused ja nende tähendus sõnamaagia traditsiooni uurimisel.

ISFNR sõnamaagia komisjon on võtnud sihiks maagilise folkloori uurimise koordinee-rimise eri riikides, loitsutraditsiooni süsteemse kirjeldamise ja uurimise väljatöötamise, piirkondlike ja rahvusvaheliste loitsuregistrite, teaduslike väljaannete ja elektrooniliste andmebaaside koostamise. Komisjoni moodustamise algusest (2007. aasta) juhib seda Jonathan Roper (Suurbritannia/Eesti), liikmed on Daiva Vaitkevičiene (Leedu), Mare Kõiva (Eesti), Éva Pócs (Ungari), Emanuela Timotin (Rumeenia) ja Andrei Toporkov (Venemaa). Konverentsi käigus toimus ka komisjoni istung, kus võeti vastu otsus kom-issjoni laiendamise kohta ning täiendavalt arvati komisjoni koosseisu Haralampos Passalis (Kreeka).

Oma ülesannete täitmiseks korraldab komisjon regulaarselt (mitte harvem kui kord kahe aasta jooksul) konverentse ja valmistab avaldamiseks ette nende materjalid. Kon-verentsid on toimunud Pecs (2007), Tartus (2008), Ateenas (2009), Bukarestis (2010) ja Moskvas (2011). Juba enne komisjoni ametlikku moodustamist (2007) korraldati kaks samateemalist konverentsi Londonis (2003 ja 2005).

Eelnevate konverentside materjalide põhjal on välja antud järgmised kogumikud: *Charms and Charming in Europe* (2004, toimetaja Jonathan Roper) *Charms, Charmers and Charming: International Research on Verbal Magic* (2009, toimetaja Jonathan Roper).

Komisjoni liikmed valmistasid väljaandmiseks ette inglise loitsude kirjelduse¹, sa-muti leedu², rumeenia³ ja vene⁴ loitsude teadusväljaande. Komisjoni koduleheküljel tutvustatakse komisjoni jooksvaid tegevusi, antakse teavet maagilise folkloori uutest väljaannetest eri riikides (<http://www.isfnr.org/index2.html>). Siit leiab ka loitsualast annoteeritud kirjandust inglise, bulgaaria, brasiilia, ungari, gagauusi, kreeka, iiri, his-paania, läti, leedu, mari, norra, portugali, rumeenia, vene, serbia, sloveenia, ukraina,

prantsuse, šveitsi ja šoti traditsioonide kohta. Konverentsil esitleti elektroonilise ajakirja *Incantatio* esimest numbrit (<http://www.folklore.ee/incantatio/01.html>).

Konverentsiks valmistumise käigus avaldati ingliskeelne ettekannete kogumik *Oral Charms in Structural and Comparative Light*. Proceedings of the Conference of the International Society for Folk Narrative Research's (ISFNR) Committee on Charms, Charmers and Charming. 27–29th October 2011, Moscow. Kogumikku toimetasid Tatjana Mihhailova, Jonathan Roper, Andrei Toporkov, Dmitri Nikolajev. Kogumik on kättesaadav ka komisjoni koduleheküljel (<http://verbalcharms.ru/books.html>). Tuleb aga märkida, et kogumiku sisu erineb mõnevõtta konverentsil kõlanust. Ühest küljest ei saanud seitse autorit (Svetlana Tsonkova, Jekaterina Velmezova, Tatjana Agapkina, Varvara Dobrovolskaja, Ritwa Herjulfsdotter, Katarina Lozić Knezović ja Gordana Galić Kakkonen), kes olid oma tekstid kogumikku esitanud, mitmel põhjusel konverentsil osaleda. Teisest küljest esines konverentsil seitse ettekandjat, kes ei olnud oma materjale kogumikku esitanud (Oksana Tšoha, Katerina Dōsa, Éva Pócs, Maria Kaspina, Elena Minenok, Mare Kōiva, Anna Ivanova). Anna Ivanova ja Jelena Minenoki ettekanne on lugeda koduleheküljel <http://verbalcharms.ru/books.html>. Samal leheküljel võib leida ka Tatjana Agapkina, Jekaterina Velmezova, Tatjana Mihhailova, Andrei Morozi, Elina Rahhimova, Andrei Toporkovi ja Ljudmila Fadejeva ettekande venekeelse teksti.

Kolme päevaga kuulasid konverentsi osalised 31 ettekannet. 32 autorist 15 oli pärit Venemaalt ja 17 välismaalt (Belgia, Suurbritania, Ungari, Kreeka, Läti, Holland, Rumeenia, Põhja-Iirimaa, USA, Ukraine, Soome, Eesti). Käsitlust leidsid vana-, kesk- ja uusaja erinevate traditsioonide sõnomaagia probleemid. Kuigi suurem osa ettekandeid tugines Euroopa materjalile, räägiti ka Süüria loitsudest Lähis-Ida kontekstis (A. Ljavadanski), loitsudest Surnumere käsikirjades (I. Frölich) ja hetiidi loitsudest (A. Sideltsev). Konverentsil vaadeldi ka loitsude ja palvete vahekorda, nende visualiseerimist ikonograafilistes materjalides, mitmete maagiaspetsialistide individuaalset repertuaari, rahvuslike loitsuandmebaaside süstemaatiseerimise ja elektrooniliste andmebaaside loomise võimalust jne. Paljusid ettekandeid ilmestasid unikaalsed videomaterjalid (A. Ivanov, V. Kljaus, A. Liebārdis).

Aleksei Ljavadanski (Moskva) kirjeldas oma ettekandes Süüria loitse, nende vorme ja kasutamist, samuti uuris kahe loitsuvormeli päritolu. A. Ljavadanski leidis, et vormel “Гавриил справа [от имярек] и Михаил слева” (Gavriil [kellestki] paremal ja Mihhail vasakul) on tõlkelaen araabia ja/või juudi allikast. Teine vormel “Мать, душащая детей” (lapsi kägistav ema) esineb tavaliselt tekstides, kus naisdeemon nimetab kaitseisikule oma nimed. Lapsi tapva naisdeemoni kuju on universaalne, kuid suur osa meile teadaolevaid tekste kuulub Vahemeremaade, Lähis-Ida ja osalt mitmesse Euroopa kultuuri. A. Ljavadanski arvamus kohaselt sündis ettekujutus sellisest deemonist vanas Mesopotaamias, ning aramea kultuuri vahendusel juurdus see Süürias; võimalik, kuid vaevuusutav on ka nende ettekujutuste laen Bütsatnsi kultuurist.

Ungari teadlase Ida Frölichi (Budapest) ettekanne kirjeldas Qumrani käsikirjades leiduvaid judaistlikke loitsutekste. Nelja Taavetile omistatud psalmi ühendab maagilise jõu poole pöördumine, deemoni kahjustavate tegevuste kirjeldamine, deemoni kahjutuks tegemine ja tema saatmine põrgusse.

Tatjana Mihhailova (Moskva) käsitles varaste vastu kasutatud sõnu vanas Roomas ja tänapäeva Venemaal, pöörates tähelepanu isikunimede funktsioonidele loitsutekstides. Lisaks vastandas ta suulise ja kirjaliku traditsiooni. Kirjalikke loitse kasutati

peamiselt selleks, et saada tagasi varastatud ja karistada varast, suulised loitsud pidid aga varguse üldse ära hoidma, st neil oli ennetav funktsioon.

Isabelle Valloton (Gent) vaatles madude tõrjeloitse Venemaal, võrreldes neid Egiptuse ja Mesopotaamia analoogiliste tekstidega. Ta sõnastas oletuse, et mõned vene loitsude motiivid võivad kuuluda vanade Egiptuse ja Mesopotaamia tekstide hulka, kust nad hellenismiajastu kultuurikontaktide tulemusena jõudsid kreeklaste kätte ja sealt omakorda slaavlastele.

Haralampos Passalis (Thessaloniki) püüdis vastandada narratiivseid loitse müütidele. Tema arvates on nende tekstide puhul täheldatavad mitmed paralleelid. Müütides on toodud mitmete kriitiliste situatsioonide mudelid ja nende ületamise moodsused. Nendele mütoloogilistele pretsedentidele apelleerivadki narratiivsed loitsud. Loitsu lausumise hetkel kattuvad kaks ajalist plaani – minevik ja olevik. Sõnuja justkui võtab endale mütoloogilise isiku funktsiooni selleks, et taastada rikunud kord. Selliselt on ajal narratiivsetes loitsudes tähtis roll.

Oksana Tšoha (Moskva, Venemaa) käsitles selliseid süžeesid nagu “lehm lakub haiget vasikat”, “Kristus räägib jumalaemaga, kelle olid kaetanud mööduvad inglid” jne.

Jekaterina Dõsa (Kiiev) rääkis sellest, et Volõõnia ja Podolski 17.–18. sajandi kohtute materjalides kohtab loitse harva, isegi sel juhul, kui kõne all on nõidusrituaalid, mis eeldaksid loitsude kasutamist, ja peaaegu kunagi ei tähendatud kohtuprotokollides loitsude tekste üles täielikult. Hetmani-Ukrainas oli loitse fikseeritud märksa sagedamini ja oletatavasti eksisteeris seal nõiduses süüdistatavate ülekuulamiseks spetsiaalne praktika. Sellist erinevust loitsude käsitlemisel võib seletada kultuuri- ja õigussüsteemide erinevusega.

Éva Pócs (Budapest) määras kindlaks palveid ja suulisi loitse eristavad žanripiirid ungari pärimuses, lähtudes tekstide sisust, vormist ja funktsioonist. Funktsionaalselt määratletud loitsužanri sees esineb ühel osal tekstidest palvete vormilisi ja sisulisi jooni, aga teistel loitsude omi. On olemas ka kolmas tüüp, mis ühendab endas loitsu ja palve jooned.

Ljudmila Fadejeva (Moskva) pühendas oma ettekande rõõmu väljendavate loitsu-vormelite uurimisele. Ta täheldas, et sellised vormelid pärinevad raamatutest. L. Fadejeva tõi välja kolm loitsu ja raamatuallika vastastikuse mõju peamist tendentsi: 1) raamatutes esinevate vormelite taasesitamine, 2) kristlikku mütoloogiasse kuuluvate motiivide sõltumatu areng ja 3) mittekristlike kujude sulandamine kristlikest allikatest pärit süžeedesse.

Maxim Fomin (Coleraine, Põhja-Iirimaa) vaatles haldja ilmumise motiivi vees hukumise endena. Arvati, et kaluritel, kes võtsid selliseid märke tõsiselt, õnnestus vältida surma, erinevalt nendest, kes neid märke eirasid.

Lea T. Olsan (Monroe, USA) ja Peter Murray Jones (Cambridge, Suurbritannia) vaatlesid ladina ja inglise keeles 10.–15. sajandini esinenud motiive ja vormeleid. Nad eristasid kolm funktsionaalset loitsurühma: rasestumiseks, raseduse õnnelikuks kulgemiseks ja kergeks sünnituseks mõeldud loitsud. Loitsudes on tihedalt põimunud kristlikud ja paganlikud motiivid. Urijad kirjeldasid ka nimetatud loitsude lausumiseiga seotud rituaalseid tegevusi.

Maria Kaspina (Moskva, Venemaa) mõtiskles loitsusüžee transformeerumise üle vanas juudi, aramea ja tänapäevases juudi suulises pärimuses. Ettekanne põhines Ukraina ja Moldaavia territooriumil aastatel 2004–2011 kogutud materjalil.

Toms Kencis (Tartu) rääkis palaviku puhul kasutatud Läti loitsudest. Ta kirjeldas eri tüüpi loitse ja nende geograafiat ning rääkis ka sellest, kuidas kajastus ettekujutus palavikust uskumustes, kommetes ja suulistes juttudes.

Andrei Toporkov (Moskva) käsitles loitsusüžee “Peangel Miikael võidab palaviku” kajastumist ikonograafias. Vaadeldes seda tüüpi ikonide kompositsiooni, isikute koosseisu ja sümboolikat jõudis ta tulemusele, et suuline traditsioon mõjutas oluliselt selle süžee vastuvõttu ikoonimaalidel. Selline mõju sai võimalikuks kolme faktori koosmõjul: 1) loitsude narratiivne olemus, mis lähendas neid apokriivalistele tekstidele, 2) palavikuvastaste loitsude laialdane levik palvete kujul, 3) loitsude kujundlikkuse vastavus rahvapärasele ettekujutusele palavikust.

Emanuela Timotin (Bukarest) tõi välja Rumeenia 17.–19. sajandi käsikirjadest tuntud kolme tüüpi maagiliste tegevuste kirjeldused palaviku tõrjeks. Esimene – “Kristus ravib palavikust” tüüpi loitsude lugemine. Neid loitse iseloomustab evangeelse vormeli “Alguses oli sõna” kasutamine. Teine – niidile 12 sõlme sidumine, lugedes sealjuures Kristuse kannatusi kajastavaid 12 fragmenti evangeeliumist. Kolmas – niidile või suvalisesse kangasse kolme sõlme sidumine.

Irina Sedakova (Moskva) käsitles ehmatuses või hirmust põhjustatud valu vägistamise võtteid rahvameditsiinis, Andrei Moroz (Moskva) karjalaskerituaale, Maria Zavjalova (Moskva) aga nahahaigustega seotud kombestikku. Jelena Minenok (Moskva) rääkis posimisest ja loitsudest, mis juurdusid Ida-Siberis Stolõpini reformide tulemusena aastatel 1906–1916 ning on tänini kasutusel Irkutski oblasti külades. Maria Jeliferova (Moskva) käsitles vene loitsude tõlkimist inglise keelde ja sellega seotud probleeme.

Henni Ilomäki (Helsingi) rääkis vere peatamise sõnadest “Seisa, veri, nagu seisab vesi Jordani jões” Ida-Soome aladel. Ta näitas, et olemuselt kristlik motiiv on juurdunud soomlaste rahvameditsiini rootslaste ja teiste Põhja-Euroopa kristlike rahvaste vahendusel, samuti on seda mõjutanud uskumus vee maagilistest omadustest.

Maarit Viljakainen (Lappeenranta) keskendus Soome tuntud rahvaravitseja Minna Huovineni (1837–1914) loitsurepertuaarile.

Jelena Rahhimova (Moskva) rääkis päikesega seotud kombestikule tuginedes soome eepilise pärimuse kahest harust, kusjuures arhailisemaks peab uurija põhjapoolset traditsiooni. Maailma ja valguskehade (päike, kuu ja tähed) loomislool varal osutas Rahhimova erinevustele pärimuses. Erilist tähelepanu pööras ta metafooridele, ümberütlemistele, alliteratsioonile ja spetsiifilisele lauseehitusele.

Jonathan Roper (Tartu) vastandas nn meetrilised loitsud anglosaksi eepilisele poeesiale (Beowulf jt), aga ka rootsi ja islandi loitsutekstidele. Ilmnenuid ühisjooni seletas ta nende tekstide geneetilise sidemega.

Mare Kõiva (Tartu) käsitles nn taevakirju ja tarkuseraamatuid, kust on leitud loitsude allikmaterjali, aga kõnealuseid taevakirju või tarkuseraamatuid võidi kasutada ka maagilise esemena mitmetes rituaalides, sealhulgas ravikombestikus.

Anca Stere (Bukarest) rääkis ettekandes “Loitsud kui poliitilise eneseväljenduse moodus kommunistlikus Rumeenias”, et kommunistide valitsemise ajal peeti Rumeenias lubatavaks koostada propagandistlikel eesmärkidel pseudofolkloorseid tekste. Seda ühegi konteksti ja rituaaliga seostumatut “uut folkloori” esitati peamiselt laval, et pookida inimestesse nende näitel teistsugust ellusuhtumist ja luua “uut inimest”.

Jacqueline Borsje (Amsterdam) tutvustas iiri ja hollandi loitsutekstide näitel elektroonilist andmebaasi ning rääkis loitsude transformeerumisest üleminekul suulisest vormist käsikirjalisele, käsikirjalisest trükitud tekstiks ja trükitud tekstist elektrooniliseks.

Andrei Sideltsev (Moskva) käsitles heti loitse ning nende verbide aspekte: markeerimata perfektiiivset ja imperfektiiivset aspekti, mis on markeeritud sufiksiga, aga mitte alati.

Anna Ivanova (Moskva) märkis, et viimased kolm aastakümnet on välitööde folkloristika muutunud iseseisvaks teadusharuks oma eesmärkide, ülesannete ja meetoditega. A. Ivanova arvates on folkloristika välitööde peamine ülesanne kaotada lõhe folkloristika sisemise (praktiseeriv) ja välimise (koguv, jäädvustav) vaatenurga vahel. Ta leidis, et selleks on kõige sobilikum hüpertekstiline lähenemine, mis võimaldab näha loitsimist kui teatavateks segmentideks jagunevat kontinumit.

Vladimir Kljaus (Moskva) rääkis, kuidas Arguni jõe piirkonna koloniseerimine kaskate poolt mõjutas loitsutraditsiooni moodustumist Hiina kultuurikontaktide piirkonnas. Esimestes Arguni-äärsete loitsude teadetes 19. sajandi keskpaiku fikseeriti armastus-, ravitsemis-, loomakasvatus- ja majapidamisloitsude sage kasutamine. Tänapäeval püsib loitsutraditsioon rahva äravoolust hoolimata, kuid Arguni teadjameeste repertuaar on märgatavalt vaesunud ja nad on lakanud läbi viimast keerulisi kombetalitusi. V. Kljaus oletas, et viimase 150 aastaga on loitsutraditsioon Arguni ääres läinud sama teed, mis paiksed kombestikud mujalgi Venemaal.

Aigars Liebārdise (Riia) ettekande aluseks oli aastatel 2007, 2009 ja 2010 filmitud materjalidel põhinev läti lihavõttekombestikku kajastav dokumentaalfilm. Suure reede päikesetõusu ajal läbiviidav kombetalitus peaks kaitsma kodulinde kulli ja teiste röövlindude eest.

Konverentsi lõpetas ümarlaud, kus räägiti uutest loitsuväljaannetest ja sõnalise maagia uurimise uutest perspektiividest. Jonathan Roper tutvustas ajakirja *Incantatio* elektroonilist väljaannet, J. Kuznetsova tutvustas Tatjana Agapkina idaslaavi raviloitsude võrdlevat väljaannet *Восточнославянские лечебные заговоры в сравнительном освещении: Сюжетика и образ мира* (2010), ja Andrei Toporkovi ettevalmistatud vene loitsude raamatut *Русские заговоры из рукописных источников XVII — первой половины XIX в.* (2010, Vene käsikirjalised loitsud 17. sajandist 19. sajandi esimese pooleni). Dmitri Antonov tutvustas Mihhail Maizulsiga kahasse kirjutatud raamatut *Демоны и грешники в древнерусской иконографии. Семiotика образа* (2010, Deemonid ja patused vanavene ikonograafias. Kujundi semiootika).

Jekaterina Kuznetsova, Andrei Toporkov

Tõlkinud Asta Niinemets

Kommentaarisid

¹ Roper, Jonathan. *English Verbal Charms*. FFC 288. Helsinki, 2005, 242 lk.

² *Lietuviu užkalbėjimai: gydymo formulės / Lithuanian verbal healing charms. Sudarė, parengė ir įvadą parašė.* Koostanud ja toimetanud Daiva Vaitkevičienė. Vilnius, 2008, 919 lk.

³ Timotin E. *Descântecelile manuscrise românești* (secolele al XVII-lea – al XIX-lea): Ediție critică, studii lingvistice și filologice. București, 2010. 388 lk.

⁴ *Русские заговоры из рукописных источников XVII – первой половины XIX в.* Koostaja ja toimetaja A. Toporkov. Moskva: Indrik, 832 lk.

Rituaalid ja kombetalitused kui kultuuripärand uurijate ja traditsioonikandjate silme läbi

Mullu 11.–13. novembrini toimus Ljubljanas Sloveenia teaduste- ja kunstiakadeemias rahvusvahelise etnoloogide ja folkloristide ühingu (SIEF) rituaalse aasta töörühma seitsmes kongress.¹ See teaduskohtumine järgnes 3. oktoobril 1951 rajatud Sloveenia etnoloogiainstituudi 60. aastapäevale konverentsile. Instituudis töötasid tuntud sloveenia etnoloogid Milko Matičetov ja Niko Kuret, kelle tööd on klassika mitmele slovenistide ja slavistide põlvkonnale, rahvakultuuri uurijaile. Instituut on tuntud oma perioodikaväljaannete poolest – ajakiri *Glasnik Inštituta za slovensko narodopisje* (1976. aastast *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*), *Studia mythologica Slavica*, *Slovstvena folkloristika*, *Gradivo za narodopisje Slovencev*, *Traditiones*, *Glasovi* jne.²

2011. aasta sügiskohtumise keskmes olid traditsioon, selle kandjad ja uurijad kõikvõimalikes omavahelistes seostes.

Rituaalse aasta konverentsiteates juhtisid peakorraldajad – Sloveenia etnoloogia-instituudi teadur Juri Fikfak ja Prantsusmaa Nantesi ülikooli sotsiaalanthropoloogia professor Laurent Sébastien Fournier, tähelepanu asjaolule, et rahvakultuurist huvituvad tõsiselt mitte üksnes teadlased (etnoloogid, folkloristid, kulturoloogid, muusikateadlased jt), vaid ka kultuurikandjad ise, eriti selle esitajad (muusikud, tantsijad) ja kombetäitjad. Rahvatavanditest autentsete kujundite ja stsenaariumite otsingutes ja määratlemises ning rahvakultuuri rituaalide õiges säilitamises ja taasesitamises on väga oluline teadlaste ja kultuurikandjate vastastikune koostöö.

Ljubljanasse saabusid teadlased Austriast, Bulgaariast, Suurbritanniast, Ungarist, Kreekast, Islandilt, Lätist, Leedust, Hollandist, Norrast, USAst, Ukrainast, Tšehhi- maalt, Šveitsist, Šotimaalt ja Eestist. Suur osa ligi 30 ettekandest käsitles teadlaste ja kultuurikandjate omavaheliste suhete spetsiifikat eri riikides, rituaalsete komplekside teisenemist tänapäeval, arvestades kahte peamist tendentsi: globaliseerumist ja sellele vastanduvat elava pärimuse rahvusliku spetsiifika säilitamise püüet. Folkloori, etnograafia ja pärimusmuusika asjatundjad jagasid mõtteid sellest, kuidas kasutatakse nende välitööde kogemust rituaalide fikseerimisel, rahvakombestiku mõtestamisel ja taasesitamisel.

Konverentsi alguse kolm plenaarettekannet määrasid diskussioonide tonaalsuse kõigiks istungiteks ja määratlesid töörühma edasise töö suunad. Juri Fikfak tõstataks triaadi esitaja–esisitus–uurimus taustal küsimuse, kuivõrd mõistavad teineteist teadlased ja kultuurikandjad rituaalide versioonide ja nende koostisosade ning seejärel nende taasesitamise käigus. Fikfaki mõtte kohaselt on töö pärimuse kandjatega etnoloogi olulisim kogemus, rahva elus osalemise moodus, mis nõuab erilist paindlikkust ja vaatleja rollist kaasosalise rolli üleminekut.

Laurent Sébastien Fournier vaatles teemas “Pühade taassünd ja mänguline alge Euroopa kultuuripärandis” mehhanisme, mida kasutatakse rahvapärimuse taasesitamisel alates 20. sajandi keskpaigast. Võrreldes Provence'i festivale ja Põhja-Šotimaa välitööde materjale näitas ta, et hoolimata kohalikust spetsiifikast leidub rituaalide taasesitamisel ka ühisjooni. Kombestiku aja vaimus uuendatud versioonid langevad kõige sagedamini kokku kommertsturismi poliitika ja paiga turustamisega. Kultuuripärandi mõiste ise tähendab probleemi esitajatele, kes püüavad naasta kombestiku autentsete vormide juurde, millest osa on tänapäeval väga raske vastu võtta ja mõista.

Töörühma juht Emily Lyle (Šotimaa) vastandas ettekandes “Sesoonsed pühad kui tugisambad kujuteldavas “as if” rituaalide maailmas” kombetäitmiste maailma, mida teadlased tajuvad kujuteldavana, ühelt poolt laste mängumaailmaga, kus kõik on naljapärast, ja teiselt poolt rituaalide maailmaga nende täitjate peas, kus kõik loetakse reaalseks, “justkui”. Tuginedes kujutlusteooria autori, Ameerika filosoofi Kendall Lewis Waltoni mängult-uskumise (make-believe) fantaasia rakendamisele kunstis,³ tuli E. Lyle järeldusele, et rituaalide ja kombetäitmiste väljamõeldud maailma tugedeks on aja ja ruumi kategooriad.

Terry Gunnell (Island) vaatles ettekandes “Esitustüübid Shetlandi saarte (Šotimaa) maskeerimistavades” maske Halloweeni ja uusaastakombestikus, ja märkis, et varem oli maskeeritute ringkäik küla sisepidu: majade ukсед olid külalislahkelt valla, kõik rõõmustasid tulijate üle, ja see ühendas külaelanikke. Aastate möödudes said protsessioonid turistipeibutisteks, sisemine orientatsioon vahetus välisega, osalejad hakkasid laenama kujundeid võrrastest traditsioonidest, tugevnes värvikus, kusjuures uurijad muutusid jälgijatest osalisteks.

Kombetalituste vaatamängulisuse ja turistide ligitõmbavate momentide suurenemine, samuti esitajaid finantseerivate organisatsioonide mõju üle arutasid mitmed teadlased. Näiteks John Helslooti (Holland) ettekandes “Kultuuripärand munitsipaalsete subsideerimise kontekstis Hollandi igaaastase St. Nikolause paraadi näitel” vaadeldi jõulueelseid rongkäike, milles osalejaid tervitavad linnavõimude esindajad. Paraadi korraldajad ja osalised toetuvad enamasti folkloristide ja etnograafide tööle. Koos sellega teeb tänapäevane konjunktuur traditsioonis mõningaid korrektiive, hoolimata UNESCO ja etnoloogide püüdest säilitada seda võimalikult muutmatuna. Ajakirjanduses arutletakse rongkäigu poliitilise korrektsuse teemadel, sest selle ajal teenivad püha Nikolaust mustanahalised abilised. Teadlase arvates võivad sellised ilmingud mõjutada kohalike omavalitsuste huvitatust eraldada linna eelarvest pidulikeks üritusteks raha.

Karnevalitraditsioonidest ja nende ümbermõtestamisest tänapäeva ühiskonnas, poliitika mõjust traditsioonidele rääkis ka Arūnas Vaicekauskas (Leedu) ettekandes “Karnevali struktuur, ajalugu ja sümbolne interpretatsioon Ivrea (Itaalia) karnevali näitel”. Kogu maailma turistide seas populaarne Itaalia karnevalitraditsioon taassündis aktiivselt pärast 1970. aastaid. Vastlakarnevali klassikaline struktuur on läbi teinud mõningaid muutusi, adapteerudes tänapäeva tarbimisühiskonna vajadustega. Pealtvaataja on transformeerunud maskideparaadi võrdõiguslikuks osalejaks, aga etenduse efektsus saanud peokorraldajate üheks peaesmärgiks. Seega on sageli kohalikul ajalool põhineva traditsiooni väljamõtlemine ja hetkel poliitiliselt oluliste sümbolite visualiseerimisest saanud karnevali ettevalmistamise põhimehhanismid.

Svetlana Sidneva (Venemaa) ettekanne käsitles tulega seotud kombetalitusi Kreekas: sütel kõndimist, mis on Constantinuse ja püha Helena päeval levinud mitmes Põhja-Kreeka külas, “Juuda” ja vastlalökete süütamist jne. Need iidised rituaalid sünnitavad uusi tekste, mis näitavad erinevate kultuuritraditsioonide segunemist, teaduslike ja rahvalike motiivide koostoimet (eriti kui teemaks on tule tervendav mõju), pühade antiikseid ja kristlikke koostisosi. Sütel kõndimist seostavad mitmed teadlased traaklaste dionüüoslike kultustega, mille tulemusena hakati seda kommet kasutama ka väljaspool Helena ja Constantinuse püha. Tänapäeva poliitiliste muutuste mõju kombetäitmisele illustreerib Angela Merkeli kujutise süütamine Kreeka 2011. aasta vastlakarnevali ajal tavapärase Juuda kuju süütamise asemel.

Irina Sedakova (Venemaa) ettekanne “Venemaa rituaalne aasta läbi turismireklaami prisma” näitas viimase kümne aasta jooksul turismifirmade saadetud spämmi varal, kuidas on laienenud ja tugevnenud kalendritrituaalide taassünd Venemaal ning kuidas on muutunud nende paikne liigitus. Pühadeaja restruktureerimine sobitub paiga mütoлогия loomisse ja taasloomisse ning seda survestavad tugevalt kaubandus-, turismi-, usu-, kultuuri- jne organisatsioonid.

Thomas McKean (Šotimaa) keskendus ettekandes “Šoti tulepüha taaskorraldamine ja täpsus” esitaja rolli üksikasjalikule analüüsile autentse kombetalituse taastamisel. Rituaalse protsessiooni “Clavie⁴ põletamine” eestvedaja, kes valitakse sellesse rolli (kuningas Clavie) eluks ajaks, astub läbirääkimistesse uurijate ja kohalike võimudega ning võtab endale vastutuse selle traditsiooni hoidmise või muutmise eest. Värviküllane kombetalitus, mis on traditsiooniliselt seotud 11. jaanuariga (vana uusaasta pärast Šotimaa üleminekut Gregoriuse kalendrile 1752. aastal), püüti turismieesmärkidel üle viia 31. detsembrile, kuid pärimusekandjad ei tagane traditsioonist.

Teadlase ja esitaja vastastikune mõju rahvakunstis, nagu ka teistes pärimuskultuuri valdkondades, võib muuta suunda – uurija muutub informandiks. Nancy McEntire ja David Stanley (USA) kaasettekanne põhines koostööl Iirimaa pubide rahvamuusikutega. Teadlased näitasid, et muusikapärand on elus ja rahvamuusikud annavad seda edasi põlvest põlve (emalt tütrele, isalt pojale), aga seda annavad edasi ka muusikateadlased-uurijad. Teadlased aitavad säilitada vanu meloodiaid ja tekste, levitades neid esitajate seas ja publitseerides erilehekülgedel. Muusikaesitused pubides modifitseeruvad: soolo esinemine asendub muusikuterühma esitusega, tekivad esitused pillidel, mida varem Iirimaa ei kasutatud. Ka siin on alati tegev “juht”, kes valib repertuaari, määrab laulude ja instrumentaalpalade järjekorra, annab tooni jne. Tavaliselt tegeleb sama muusik ka uurimustulemuste otsimisega ja loob kontakte muusikateadlastega.

Skaidre Urboniene (Leedu) vaatles ettekandes “Uurija ja esitaja suhted risti valmistamisega seotud rituaalides Leedus” kahte stsenaariumit: “autori”risti valmistamine ja vana mudeli kopeerimine. Mõlemal juhul vajab puutöömeister abi, mida ta otsib kas etnograafidelt või muutub ise uurijaks, kes kogub “välitöödel” näidiseid. Etnograafide jõupingutustest, mida on vaja tüüpiliste läti maskide taasloomiseks, jutustas Aida Rancane ettekandes “Kohalike maskeerimistaditsioonide taastekkimine kui esitajate ja uurijate koostöö tulemus”.

Aado Lintrop (Eesti) märkis ettekandes “Suur valge juht kohtub põhja šamaaniga” vajadust, et uurija oleks ette valmistatud tööks kultuurikandjatega, eriti eksootiliste kultuuride puhul. Ta võrdles oma muljeid sõitudel Põhja-Euroopasse ja Siberisse etnograafilise dokumentaalfilmi operaatorina 1977. aastal ja 35 aastat hiljem. Esimestel kohtumistel ja nganassaani šamaani filmimisel Taimõri poolsaarel ei teadnud Lintrop šamaanidest mitte midagi ja võttis kõiki šamaani jutte soome-ugri ühisajast pärit eepose mütoepilise versioonina. Teise ekspeditsiooni ajal märkas A. Lintrop juba kogenud etnograafina šamaani enda maailmanägemise olulisi detaile, mis avanesid tema maagilistes toimingutes.

Vastupidist olukorda kirjeldas Tatjana Minnijahmetova (Venemaa – Austria) ettekandes “Uurija – pärimusekandja “moraalikoodeks””. Udmurdi pärimuse kandja ja uurijana ühes isikus formuleeris ta mitmeid reegleid, mida peab teadlane järgima. On mitmeid nähtusi, mille ligi lastakse teadlane selleks, et teha see teadmine kättesaadavaks kõigile, kuid on ka mitmeid teadmiste levitamise keelde. “Informantide soovidesse tuleb suhtuda austusega,” märkis Minnijahmetova.

Léon van Gulik (Holland) pöördus kombestiku täitmise juurde “oma” ja “võõra” maailma teooria kaudu, aluseks psühhoanalüütik Donald Winnicotti imagoloogiateooria mängust ja reaalsusest, väljamõeldud ja tegelikust maailmast, jätkates Emily Lyle'i ettekannet Hollandi uuspaganlike materjalide põhjal. Urija peab võtma kombetalitust kui loomingulist akti, milles usu ja religioosete veendumuste põhjal luuakse side kahe maailma – väljamõeldud ja tegeliku – vahel.

Uuspaganluse teemat jätkas Kamila Velkoborska (Tšehhimaal), kes ettekandes “Esi-tajad ja uurijad uuspaganluse kontekstis”. Praktilise uuspaganluse ja uurijate suhetes tekib probleem – erinev suhtumine maagiasse ja nõiarituaalidesse, mis on uuspaganluse keskmes. Teadlane suhtub alguses maagiasse kui (enese)pettusse, seejärel hakkab mõistma kombetalituste täitjaid ja saab isegi rituaalidest osa võtta.

Marlene Hugosoni (Rootsi) ettekanne ““Meil on au kutsuda teid...” 21. sajandi pühadel kaugosalemise küsimus” käsitles uusi võimalusi tähistada midagi “eemal”. Kui Rootsi kroonprintsess Victoria abiellus Daniel Westlingiga, kanti sündmus peigmehe kodulinnas Ockelbos üle suurel ekraanil. Pulmad lülitati nii rahvuse (sellest sai riiklik püha) kui ka perekonna kalendrisse (abieliu sõlmiti pruudi vanemate pulma-aastapäeval). “Kaugpühitsemine” tõi Ockelbosse palju turiste ja sellest sai kohaliku traditsiooni loomise impulss. Teadlase arvates aktualiseerus antud juhul ka mõtlemise arhailine mudel: võimukandjate abielusõlmimine on riigi õitsengu ja hüvangu pant.

Paikse ajaloo ja kollektiivse mälu, rahva religioossuse ja kalendri vastastikust mõju käsitleti mitmes ettekandes. Evy Johanne Håland (Norra – Kreeka) tutvustas Jumalaema imettegeva ikooni kalendris austamise lugu, mis tekkis Tinose saarel ajal, mil kreeklased võitlesid türklastega oma vabaduse eest (1821–1823). Karen Bek-Pedersen (Šotimaa) ettekanne käsitles Islandi iidse talveööde püha tava kristianiseerimist ja selle ühendamist püha Miikaeli päeva kombestikuga.

Arne Bugge Amundsen (Norra) visandas ettekandes “Rituaalsed reformid ja rituaalne käitumine” Skandinaaviamaade matmiskombestiku muutuste ajaloo. Vaatamata luterlaste püüdele kombestikku mõjutada ja tuua raskuskese surnute hauataguse elu ettekujutamisel elavate päästmisele, on matmiskombestiku arhailised komponendid, pöördumine lahkunu poole, säilinud muutumatuna. Neile lisandus pöördumine matustel osalevate elavate inimeste poole.

István Povedák (Ungari) iseloomustas ettekandes “Väljamõeldud, kopeeritud, pärimuskultuurilised festivalid tänapäeva Ungaris” kahte suurt festivali – ungarlaste rahvuslikku kogunemist ja kurultaisid, mida hakati riigis läbi viima kõigest viis aastat tagasi, kuid mis said erakordselt populaarseteks. Nagu näitas teadlane, on need festivalid läbi imunud patriotismist, tuginevad stiliseeritud rahvakultuurile ning sisaldavad globaliseerimisvastast, antikommunislikku ja rohelist mõttelaadi.

Rituaalse aasta ja haridussüsteemi seoseid käsitles kaks ettekannet. Mare Kõiva ja Andres Kuperjanov (Eesti) kirjeldasid lõpuklasside õpilaste kooliga hüvastijätmise ja lõpuõhtu tähistamist. Koolilaste riietus ja meelelahutused meenutavad maskeerimise vanemaid ilminguid ja noortemänge, initsieerimisriitusi veega ja võistluslikku kombestikku.

Jonathan Roper (Suurbritannia – Eesti) kirjeldas Tartu Ülikooli rituaalset kalendrit, kus iga semestrit iseloomustab teatud tseremoniaalsus ja osaline seotus aasta pühadetsükliga (sügisene semestrialguse vastuvõtt rektori juures, aastavahetusel, diplomite jagamine suvise pööripäeva paiku jne). Õppeaasta rituaalsus formeerub teaduskondade eripära arvestades, näiteks filoloogid külastavad Juri Lotmani surmapäeval tema kalmu.

Sloveenia teadlaste Mateja Habinci ettekanne “Karnevali folkloriseerimine vs püha Roha päeva kombestiku nõrgenemine – kultuurilise managemendi uurimine sotsialismi ajal” ja Marija Klobčari ettekanne “Rituaalsus kui ühiskonna sotsiaalsete muutuste peegeldus. Uuri ja tema jõud (nõrkus)” puudutasid sotsiaalpoliitiliste faktorite ja ideoloogiliste seisukohtade mõju rahvatraditsioonile.

Konverentsil kõlas ka Kinga Gaspari (Ungari) ettekanne “Enesepeegeldus ja *casting* kultuurilises ettekujutuses”, Mojca Kovačiči (Sloveenia) “Muusikaesitajate vaated kultuuripoliitikale”, Oksana Mikitenko (Ukraina) “Serbia itkude esitamisest” ja Katya Mihhailova (Bulgaaria) “Rändavad pimedad laulikud ja slaavi rituaalne aasta”.

Nagu nähtub esinemiste ülevaatest, kaotas väljakuulutatud triaad konverentsi käigus kolmeosalise vormi, sest parameetreid ja komponente, mida on vaja arvestada kultuuripärandi taasesitamise käigus, on tunduvalt rohkem. See on nii mitmete asutuste tegevus alates kohalikest omavalitsusorganitest kuni UNESCOni, kommertslikud ja turismiorientaariidid, didaktika valdkond ja kogemuste edasiandmine. Diskussiooni käigus jagasid uurijad oma kogemusi tööst traditsioonikandjatega konkreetsetes olukordades, rõhutati ka uurimise ajastu rolli – enne ja pärast interneti ja arvutitehnoloogia arengut, ideoloogilised ja religioossed kontekstid (sotsialismimaades on need perestroikajärgsed muutused, iseseisvuse omandamine, religiooni taassünd, teiste Euroopa riikide puhul on see multikulturaalsus, globaliseerumine, ühiskonna sekulariseerumine).

Konverents lõppes rituaalse kombestiku töörühma koosolekuga, kus arutati publikatsioonide ja järgmise konverentsi korraldamist. Esitleti 2011. aastal ilmunud kogumikku *Gender* (“Rituaalse aasta” sarja neljas väljaanne, koos ajakirjaga *Kosmos* Jennifer Butleri toimetamisel)⁵, milles on avaldatud 23 artiklit. Järjekorras on sarja kaks järgmist iga-aastast väljaannet, viies ja kuues: *Mask* (toimetaja Arunas Vaicekauskas, Kaunase Ülikool) ning *The Inner and the Outer* (toimetaja Mare Kõiva, Eesti Kirjandusmuuseum). Seitsmenda konverentsi ettekannete väljaandmise võtsid enda peale Juri Fikfak ja Laurent Sébastien Fournier.

Konverentsi kultuuriprogramm võimaldas osalejatel tutvuda sügise mardipäeva tähistamisega, mille kombestik on seotud uue veini degusteerimisega ja tavapärase laua taga istumisega. Sloveenia folkloristid ja etnograafid esitasid rahvalaule, vastuseks kõlasid nii lähedaste (slaavi) kui ka kaugete traditsioonide (šoti ja eesti) laulud.

Rituaalse aasta töörühma järgmine, kaheksas konverents, mis käsitleb migratsiooni, toimub Plovdivis (Bulgaaria) 26.–29. juunini 2012, üheksas konverents “Rituaalne aasta ja poliitika” Ungaris Szegedis.

Irina Sedakova, Svetlana Sidneva
Tõlkinud Asta Niinemets

Kommentaariid

¹ Töörühma loomise ja tegevuse, samuti neljanda konverentsi ettekandekogumiku retsensiooni vt ЖС 2004, nr 4, lk 62–63; 2006 nr 2, lk 60; 2007 nr 1, lk 60–61; ЖС nr 3, lk 70–72.

² Teavet instituudi kohta vt koduleheküljel <http://isn.zrc-sazu.si/>

³ Walton, Kendall Lewis. *Mimesis as Make-Believe: on the Foundations of Representational Arts*. Harvard University Press, 1990.

⁴ Clavie – ridva otsas põlemasüüdatud tõrvatünn, mida kantakse “kuninga” järel mööda küla. Ringkäigu lõpus valatakse tünn üle kütusega ja süüdatakse lõke. Sööd jagatakse laiali pealtvaatajatele ja osalistele õnneks. Lähemalt vt <http://www.hogmanay.net/events/scotland/burghead>

⁵ Gender. Toimetanud Jennifer Butler. The Ritual Year 4 & Cosmos. Edinburg, 2011.

Rahvusvaheline konverents “Medical Pluralism in the Era of Digimodernism”

Mullu 28. novembril korraldas Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristikaosakond muuseumis kaheksanda rahvusvahelise Medica sarja konverentsi, mis keskendus digiajastu ja rahvameditsiini vahekordadele.

Kaarina Rein (TÜ) pidas ettekande meditsiiniõpetusest Tartus ülikooli rajamisel ja sellele vahetult järgneval ajal. Allikatele tuginedes nähtub, et meditsiiniajaloo alguseks Tartus võib lugeda siinsete munkade tegevuse 13. sajandist. Esimese apteegi rajas Tartusse vahemikus 1422–1430 Tallinnast saabunud õpetatud arst Johann Molner. Kuni 17. sajandini olid apteekide omanikud ainsad akadeemilise meditsiini esindajad Tartus. Tartu Ülikooli rajamisega 1632. aastal saabusid siia kolm meditsiiniprofessorit Saksamaalt – Johannes Raicus (ca 1580–1632), Johann Below (1601–1668) ja Sebastian Wirdig (1613 või 1615–1687), kes mõjutasid Tartu meditsiinilist ja intellektuaalset ringkonda. J. Raicus leidis oma ideedele tuge Paracelsuse õpetustest ning J. Below ja S. Wirdig järgisid humoraalpatoloogia seisukohti. Kuigi akadeemilise meditsiinilise hariduse algus oli paljutootav, oli meditsiiniprofessori koht aeg-ajalt siiski hoopis täitmata.

Ave Tupits (EKM) andis ülevaate folkloristide ja meedikute huvist ja suhtumisest rahvameditsiini 20. sajandi alguskümnenditel. 1920. ja 1930. aastatel koostatud folkloristlikes küsitluskavades kajastuvad folkloriste huvitanud teemad, enamasti sooviti talletada teadmisi haigustest ja rahvaarstidest ning erinevatest ravivõtetest. Akadeemilise meditsiini ringkondades oli neid, kes huvitusid sama materjali kogumisest, üks selline kogumine organiseeriti koostöös ERMiga 1921. aastal ning aastail 1924–1925 korraldas kogumisaktsiooni tervishoiumuuseum. 1920.–1930. aastate artiklid ja muud publikatsioonid näitavad, kuivõrd erinevatel seisukohtadel võisid meedikud rahvameditsiini suhtes olla. Üldiselt valitses siiski seisukoht, et see on rahva tervisele ohtlik ning suur ravitsejate arv on meedikute endi tegemata töö. Samuti eeldati, et hariduse kasvuga saavutab võidu akadeemiline meditsiin.

Kristiina Johanson (TÜ) arutles raviks kasutatud instrumentide tuvastamise võimalikkuse üle arheoloogilise materjali analüüsis, keskendudes ajajärgule kiviajast hilise rauaajani. Sellised instrumendid ei ole kergesti tuvastatavad, sest maagilistel eesmärkidel kasutatu ei pruugi muu materjali seas silma paista või võib olla ka hävinud. Vahendite tuvastamisel on abiks erinevad kirjalikud allikad ning folklooritekstid. Kristiina Johanson tõi näiteid tekstidest ning tutvustas fotomaterjale, demonstreerides raviks ja muuks maagiaks kasutatavate arheoloogiliste instrumentide tuvastamise protsessi ja võimalusi.

Svetlana Tsonkova (Kesk-Euroopa Ülikool, Budapest) ettekanne põhines Bulgaaria varasest uusajast pärit loitsudel ja mittekanoonilistel palvetel, mis on säilinud vanas slaavi kirikukeeles kirjutatud käsikirjades. Ettekandja vaatles loitse, loitsijaid ja kriisisituatsioone kui kultuurilist fenomeni ning interdistsiplinaarse uurimise objekti. S. Tsonkova osutas loitsude kasutajate erinevate omaduste analüüsi raskustele, keskendudes loitsimisele kui igapäevasele tegevusele ja strateegiale, mida kasutati kriisisituatsioonides, mis mõjutasid inimeste ja loomade heaolu. S. Tsonkova järgi on loitsija kogukonnas mõjukas isik, kes suhtleb üleloomuliku sfääriga, mõjutab reaalsust ning on piisava väega, et tõrjuda ohtu ja surma.

Valentina Haritonova (Etnoloogia ja Antropoloogia Instituut, Moskva) osutas muutustele (uus)šamanismis, mida mõjutavad muutused religioonis ning kultuurilistes ja meditsiinilistes ringkondades Vene Föderatsioonis. Ta vaatles (uus)šamanismi religiooni, biomeditsiini, rahvatervise, alternatiiv- ja täiendmeditsiini ning riikliku ja alternatiivse haridussüsteemi ja teaduslike institutsioonide kontekstis. Samuti võrdles ettekandja (uus)šamaane eepiliste ja lüroepiliste laulikutega. V. Haritonova ettekannet rikastasid värvikad näited sellest, kuidas (uus)šamaanid loovad oma identiteeti ja usaldusväarsust. Näitematerjalid pärinesid välitöödelt mitmetes Siberi regioonides ja Moskvast.

Tatjana Bulgakova (Herzeni nim. Riiklik Pedagoogiline Ülikool, Peterburi) tões, et šamanistlikule ravile lähenemine transpersonaalse paradigma kaudu annab võimaluse vaadelda seda kui holistlikku psühholoogilist kogemust traditsioonilises maagia ja müstika kontekstis. Transpersonaalse lähenemise kaudu võib šamanistlikke ja muidki haigusi vaadelda kui kogemusi kontaktidest üleloomulikkusega, mis jääb igapäevaelus kättesaamatuks. See on kontrastiks eemilisele lähenemisele haiguste olemusest. Šamaanitraditsiooni kandjate seisukohast ei ole šamaanihaiguste põhjused ja ravi seotud inimkontaktiga, vaid olendite või energiaga inimesest väljaspool, mis eksisteerib inimesest sõltumata.

Mare Kõiva (EKM) näitas arhiivi- ja internetiallikatele tuginedes, kuidas tänapäevased ravitsejad kujundavad eneserepresentatsiooni, kasutades selleks ümbritseva keskkonna ja kultuuri erinevaid tõlgendusvõimalusi. Ravitsejad kujundavad igaüks omaenda rituaalid ja suhtluse, et tasakaalustada isiksust ning lahendada terviseprobleeme muutunud ajas ja ruumis või piiritletud füüsilises keskkonnas. M. Kõiva analüüsis rituaale ja võtteid, mida ravitsejad on loonud ja kasutanud ning arutles ka ravitseja rolli üle meditsiinilise trükimeedia paradigmas. Näidetena olid toodud Aleksander Heintalu, Luule Viilma, Gunnar Aarma ja Irje Karjus.

Mihály Hoppál (Euroopa Folklooriinstituut, Ungari TA Etnograafiline Instituut, Budapest) kirjeldas erinevaid šamanistlikke ravitsejaid ja nende võtteid raviprotsekkide ja usundilise süsteemi raamides. Tuntud šamaaniuuriija, šamanismiuurijate ühingu president ning ajakirja *Shaman* peatoimetaja pööras tähelepanu sellele, kuidas šamaanid uurivad usundeid ja meditsiini ning osalevad raamatute avaldamisprotsessis. Samuti jagas ettekandja isiklikke kogemusi kohtumistest šamaanidega.

Piret Paal (Ludwig-Maximiliani Ülikool, München) arutles oma posterettekandes Keila hooldushaiglas toimunud sündmuste mõjul palliatiivmeditsiini tähtsuse ning haigehoolduse üle. Üleilmastumise ja kultuurilise mitmekesisuse kontekstis on P. Paali väitel ka folkloristidel, etnoloogidel ja meditsiiniantropoloogidel üha olulisem roll pat-siendi ja tema pere huvide eest seismisel.

Ave Tupits

Seitsmes folkloristide talvekonverents, Ruusmäe-Rogosi 2012

Küünlapäeval, 2. veebruaril, mil karu harilikult teise külje kääneb ja taevataat muist küünlaid toast ära puhub, algas Rogosi mõisas Võrumaal Eesti folkloristide seitsmes talvekonverents.

Enamjaolt looduse ja paikadega seotud folkloorist inspireeritud ettekandeid jagus kahele pikale tööpäevale. Eesti Rahvaluule Arhiivi kohapärimuse töörühm – 2012. aasta talvekonverentsi korraldaja – kutsus osalejaid arutlema pärimuse tähenduste üle inimese ja maastiku kahekõnes. Pärimuslikud kohateadmised, -oskused, -uskumused, -tajud, -hoiakud ja -jutud, mida ettekannetes valgustati eri aspektidest lähtudes, on jätkuvalt Mall Hiiemäe uurijatähelepanu keskmes. Koha- ja looduspärimusliku rõhuasetusega tähistati hea kolleegi 75. sünnipäeva. [Omal kombel, kingiraamatu rollis, osales konverentsil Hiiemäe eelmise suure sünnipäeva järel 2008. aastal Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetuste sarjas valminud pühendusteos *Kes kõlbab, seda kõneldatakse* (koostajad Eda Kalmre ja Ergo-Hart Västrik), mille kuueteistkümnest autorist kuus kas pidasid ettekande või tegid kuulajana kaasa ka seekordsel istungil.]

Üheks erinevaid vaatenurki koondavaks mõtteliseks teljeks oli lähtumine kohanimedest ja kohanime saatvatest lugudest. Väikestest kohalikest sündmustest, mis sõnastati lühikeseks looks ja kinnistati (mikro)toponüümiga kasutajaskonna mällu, rääkis Mall Hiiemäe ise ettekandes “Maastikuelemendid kohanimeloomes”. Tema sõnul lähtub iseenesest lihtne tekkemehhanism elulistest vajadustest, vahendamaks teavet harjumuspäraste tegevuste käigus formeervatatest maastikumärkidest. Reet Hiiemäe, kes on viimasel ajal tegelenud tänapäevase folkloori ilmingutega, pöördus selleks puhuks õnnestunult tagasi klassikaliste katkumuistendite juurde (“Päinurme, Pätsavere, Suureluige ja Lustivere. Kohamääratlused katkupärimuses”). Huvitav on järeldus, et mütoloogilise haigusolendi teekonna positsioneerimine muudab muidu ootamatult ilmuva haiguse liikumise etteaimatava(ma)ks ja sel kombel natukenegi kontrollitavaks. Kohanimeasjatundjatena osalesid ja pidasid ettekande Urmas Kalla ja Mariko Faster Võru Instituudist. Urmas Kalla töötab kirjandusmuuseumis säilitatava Rootsmäe käsikirjaga, kus on jäädvustatud huvitav kogu Võnnu kihelkonna kohanimedid ja kohanimelugusid. Kõneleja tõi Emajõe Suursoo piirkonna näitel tabavalt esile kohtade, juttude ja kohanimede suhestatuse võimalused vaadeldaval ajahetkel, väljendades seda paradoksina: kadunud kohad on mingis mõttes olemas nimesüsteemsuse tõttu, mis aitab kohti meeles pidada. Mariko Faster (“Naine Lõuna-Eesti kohanimedes”) leidis, et kuigi Võrumaa kohanimede andmebaasis on naissoole viitavaid toponüüme üksnes 2%, on nende hulgas huvitavaid kihistusi naispühakute nimedega, viidetega ohvrilätele ning kõnekatele seostele, mis tekivad *mõrsja*-osisega kohanimede puhul. Nimed ja nimetamine olid teemaks ka kultuurigeograaf Taavi Pae sõnavõttus. Ta on avastanud Eestis umbes kolmkümmend võrdnime kasutamise juhtu. Enamasti mitteametlikud, turistlikud või ilukirjandusliku väljendi staatuses kohanimed nagu *Eestimaa Šveits*, *Setumaa Sahara*, *Emajõe Ateena*, *Eesti Donbass* jts moodustatakse mõne laiemalt tuntud geograafilise kujundi abil.

Missugustesse seostesse kohapärimus paigutub ja kuidas toimib kindlas piirkonnas, oli arutluse all Mare Kõiva, Mare Kalda ja Mari Sarve sõnavõttudes. Mare Kõiva (“Paala-

linna lossist kaardiga ja kaardita”) ja Mari Sarv (“Kes selle tamme istutas”) esindasid konverentsil kognitivistlikku perspektiivi, kuna analüüsisid paiku ja lugusid, millega uurijal on isiklik emotsionaalne side. M. Kõiva avas Põltsamaa juttude põhjal, kuidas kajastuvad inimeste ettevõtmistes jutud sissemüürimisest, varandustest lossikeldrites, maa-alustest käikudest ja piinakambritest, ning positsioneeris vastava andmestiku pärimusliku ajaloo teljel. M. Sarv keskendus kodu pärimusele Kullamaal, sellele, kuidas põlvkondade lood sõltuvalt ümbruse mõjust teatud juhtudel kestavad, teinekord aga muutuvad võõraks ja kaotavad aktuaalsuse. Mare Kalda tutvustas ettekandes “Artiklist uurimuseni. Ida-Viru nähtamatud kohalood” valitud näidete põhjal kohapärimuse arenguhooni Ida-Virumaal. Sealseid kohti ja kohalugusid on teistest piirkondadest selgemalt mõjutanud vastandid: muutused (kaevandused jt tööstusalad) ja muutumatus (ürgsed metsad ja sood). Inimtegevus ja loodusobjektide seisund kajastuvad kohajuttudes, teatud olusid rõhutades, teisi varju jättes.

Kohapärimusest mõnevõrra laiemas, pärandkultuuri kontekstis kõneles seoses põhjaliku kaardistamis- ja andmekoondamise ning pärandkultuuri objektide väärtustamise aktsiooniga Triin Kusmin Riigimetsa Majandamise Keskusest. Kohalike inventeerijate väga pühendunud tegevuse tulemusel valmis maa-ameti kaardiserveris vaba juurdepääsuga andmebaas kuni 35 000 maastikuobjekti kirjeldusega. Konverentsi toimumise ajaks polnud see veel välja kuulutatud, kuid kuu aega hiljem hinnati Triin Kusmini isiklikku tegevust pärimuse jäädvustamisel presidendi rahvaluulepreemiat väärivaks (presidendi rahvaluulepreemia on riiklik autasu Eesti Rahvaluule Arhiivi korrespondentide tunnustamiseks).

Ka konverentsi sisulise peakorraldaja Jüri Metssalu ettekanne keskendus kohapärimusele, täpsemalt Juuru kihelkonna pühade allikatega seonduvale problemaatikale. Kõneleja väljendas seisukohta, et kuigi maastik muutub, on maastikumuster põhijoontes siiski püsinud, Juuru allikad on andnud küladele joogivett ammustest aegadest peale. Tähelepaneliku uurimistööga joonistuvad välja pühapaikade paiknemise seaduspärasused: asetsemine kultuurmaa ja metsiku maa piirilal (erandiks hiiekohad rabas).

Ergo-Hart Västriku ja Aado Lintropi uurimisküsimused lähtusid usundilistest praktikatest. E.-H. Västrik (“Kivid ja kiviraunad vadja usundis”) esitles andmeid vadjalaste aupaklikust suhtumisest puudesse ja kividesse ning iseloomustas vastavaid toiminguid ja toimingute kirjeldusi nende ajaloolistes kontekstides (sooritused ohvrikivide juures kirikukalendri tähtpäevadel ja Ukkola metsas külapidustuste käigus). A. Lintrop (“Soome-ugri pühapaigad”) defineeris pühapaiga kui kavatsuslikult organiseeritud, eriliseks tehtud ruumi vastanduses teistmoodi väärtustatud ümbrusele. Kolde kui kogu maailma keskpunkti juurest ringikujuliselt kaugenedes tegid kuulajad kaasa kujutlusliku rännaku, et mõista udmurdi, aga ka mansi ja handi traditsioonilist ruumiliigendust. Inimestel ja üleloomulikel olenditel olid oma mõjualad, vaenulikke piiriületuskatseid osati tõrjuda. Kogu küla ühised pühapaigad asusid tavaliselt küla ja kaugema ümbruse vahelisel alal.

Eva Väljaots semiootikuna arutles sõnavõttus “Looduskeskkonna tajumisest metsa ja mere näitel” üldisemate tunnetuslike kategooriate üle. Kohajutustused võimaldavad uurida tajukogemust, kuna sisaldavad nii paigas viibimise kogemust kui ka selle interpretatsiooni. E. Väljaots kasutas samuti oma seisukohtade esitamiseks piiri ja liigendatuse mõisteid. Mere puhul rõhutas ta silmapiiri ja veepiiri tähenduslikkust, metsa puhul aga vertikaalset avanemist, kuid ka sügavuse ja ääre olemasolu. Mõlemas

VII folkloristide talvekonverentsist osavõtjad. Foto: Aado Lintrop 2012.

keskkonnas osaleb tajukogemustes üleloomulikke olendeid ja nähtusi. Omaette huvitava semiootilise ruumiosa moodustavad teerajad.

Õpetamispraktikatest lähtusid Risto Järve ja Sille Kapperi ettekanded, milles otsiti lahendusi kummagi eriala mõistelise järjepidevuse ning terminiloome probleemidele. S. Kapper (“Pärimustantsu mõistestamine ja kohasidusus”) teeb selget vahet pärimustantsu ja normeeritud lavastiili vahel. Talvekonverentsi teemadega haakus hästi tema huvitav küsimus, kuivõrd seotud on pärimustants kohtadega, kus üks või teine tants on aktuaalne. R. Järv aga sõnastas ettekandeks “Muistendeid, legende ja pärimusi kaalumas” akuutse mure, mille üle rahvajuttude uurijad küll omakeskis kahe kuni kaheksakesi diskuteerivad, ent ikkagi midagi ei otsusta: missuguse terminiga tuleks määratleda muistendeid. Tehistermin pole sulandunud inimeste kõnepruuki. Tõsi küll, nagu rõhutasid ka repliikideks sõna palunud kommenteerijad, ei ole põhjust kooskõla rahvaliku kasutusega pidada eesmärgiks omaette, kuna *etic* ehk uurijapoolne ja *emic* ehk pärimusrühmale omane mõistestik ongi erinevad.

Tähistamisviiside näiteid erilises keelekasutuse kontekstis demonstreeris rakenduslingvist Pille Arnek. Ettekandest “Eestikeelsed tekstid 19. sajandi Põhja-Eesti hauatahistel” selgus, et tavaks oli jäädvustada inimese nimi, vanus ja surmaaeg, hiljem sünniaeg vanuse asemel, ning tuua muidki märkusi lühendväljendite vormis. Analüütilist mitmekülgsust lisas üritusele Kadri Tüür teemaga “Kalafolkloor ja järvepärimus eesti looduskirjanduses”. Uurija jagas auditooriumiga tähelepanekuid rahvapärimuse jutustamisest looduskirjutuses, kas elavdamas teaduslikele faktidele tuginevaid kirjeldusi või tasakaalustamas poeetilist stiili.

Taimetundmine ja kasutamine rahvaravis oli Renata Sõukandi ja Raivo Kalle uurimuse keskmeks. Taimede ja loomade kujutamine hiliskeskaegsetes Kristuse kannatuse stseenides inspireeris aga Ülle Sillasood, kes jõudis järeldusele, et taimed ja loomad maalidel rõhutasid Kristuse verd, surma ja taevaminekut ning võitlust hea ja kurja vahel.

Konverentsil esitleti kahte toredat väljaannet. Mari-Ann Rimmelilt ilmus *Päritud paigad. Kohajutte ja legende Rae vallast*. Anu Korbi ja Andreas Kalkuni antoloogia *Siberi setode laulud* võimaldab kuulata ja kaasa laulda. Slaidiprogrammi vahendusel tutvustas lähemalt oma töövaldkondi ERA kohapärimuse töörühm. Enneolematut sündmust kogesid konverentsist osavõtjad koduteel. Rõuges sooritasid noored arheoloogid 30kraadise pakase kiuste eksperimenti: elu muinasmajas muinasaja kombel (vt <http://www.muinasmaja.edicypages.com/blog>). Talvekonverents avaldas toetust ja soovis jõudu.

VII folkloristide talvekonverentsi õnnestumise nimel töötasid Jüri Metssalu, Mari-Ann Rimmel, Kaisa Kulasalu, Pille Vahtmäe ja Valdo Valper koos abiliste toimkonnaga (Maarja Aigro, Risto Järv, Annika Kupits, Pille Niin). Üritust toetasid AS Hallik Tamsalust ning Eesti Kultuurkapital.

Teesid, mille trükiversiooni rahastas Jaan Metssalu, on leitavad <http://www.folklore.ee/era/tk2012/TK12teesid.pdf>.

Mare Kalda

Jutustamise uurimine tänapäeva Läti folkloristikas

2012. aasta jaanuaris kaitsti Läti Ülikoolis kolm rahvaluuleteaduslikku doktoritööd: Ieva Garda-Rozenberga uurimus isikukogemuslugudest 21. sajandi Alsunga piirkonnas (*Personal Narratives in Alsunga District in the 21st Century*), Sandis Laime uurimus raganate traditsioonist Kirde-Lätis (*The raganas tradition in north-eastern Latvia*) ja Sanita Reinsone uurimus eksitamislugude kohast tänapäeva jutustamistraditsioonis (*Getting lost stories: notions, interpretations, poetics of narration*).

Kõiki kolme tööd iseloomustab varasema uurimistraditsiooni taotluslik ühitamine tänapäevase, sh rahvusvahelise folkloristikaga. Uurimustes realiseerub see jutustamise individuaalsete ja kontekstiliste andmete fookusse seadmises varasema kollektiivsuse ja anonüümsuse asemel. Ühtlasi peatutakse traditsiooni muutumisaspektidel, pärimuse mineviku ja oleviku seostel. Ieva Garda-Rozenberga töö koondub lähiminevikust jutustamisele (nn isikulugudele), mis on folkloristide huvivälja tulnud suhteliselt hiljuti, seevastu Sandis Laime ja Sanita Reinsone analüüsivad tänapäevasesest vaatepunktist kaugemas minevikku ulatuvat traditsiooni. Sandis Laime käsitleb inimesi ohustavate nõidtegelaste, nn *raganate* jutte ja sellega seotud usundilist maailma, Sanita Reinsone aga vastavalt eksitamis- ja eksimislugusid ning sellele ta asetuvat maailmapilti. Konkreetsest ajaloolis-kultuurilisest ja traditsiooniregiooni taustast lähtumine loob kõigile siinkäsitletud uurimustele kontekstikeskse raami.

Järgnev ülevaade põhineb autorite koostatud ingliskeelsetel kokkuvõtetel.

Ieva Garda-Rozenberga väitel hakati Läti folkloristikas isikulugude vastu huvi tundma 21. sajandi alguses, toetudes ühelt poolt 1970.-80. aastate lääne folkloristide töödele ja teiselt poolt 2000. aastate alguses Alsunga maakonnas tehtud ligi üheksakümnele intervjuule. Intervjuude teemad keerlevad ennekõike jutustaja eluetappide ja -kogemuste ning sellega seotult ajalooliste ja ühiskondlike sündmuste ümber: nõnda on intervjuueerijad jutustajaid oma küsimustega suunanud. Intervjuude analüüsi kaudu jõudis autor žanriküsimusteni. Isikulood tema käsitluses hõlmavad kaht suuremat žanrit: isikukogemusjutud (*personal experience stories*) ja elulood (*life stories*). Salvestatud lugudes eristub kolm loo ülesehituse tasandit: algus, milles antakse kuulajale märku, et alustatakse isikukogemusloo jutustamist; sissejuhatus, milles esitatakse kuulajale vajalik teave jutuks tuleva sündmuse aja, koha ja tegelaste kohta; seejärel jutustatakse sündmus ning lõpuks esitatakse oma väärtushoiakud kõneldud sündmuse suhtes. Vormianalüüsist ilmneb, et jutustaja kasutab minaja temavormis jutustamist, kuid dialoogi intervjuueerijaga kohtab isikulugudes harva, hoolimata sellest, et need on jutustatud nimelt koostöös intervjuueerijaga. Teemaatilisel jaotuvad isikulood nelja rühma: anekdootlikud lood, dramaatilised lood, eetikalood ja ajalooteemalised lood. Lõppjärelendusena sedastatakse väitekirjas, et isikukogemusjutte saab analüüsida kui iseseisvat, spetsiifiliste kompositsiooni-, vormi-, teemaatiliste ja funktsioonitunnustega folkloorižanri, kus põimuvad jutustamise individuaalsed aspektid pikema aja vältel välja kujunenud kultuuriomaste jutustamis- ja kuulamisviisidega.

Ieva Garda-Rozenberga.

Sandis Laime doktoriväitekirja põhiküsimus keerleb läti nõia-usu ja selle uurimisviiside ümber. Ka tema uuritav traditsioon seostub kindla maa-alaga – Kirde-Läti. Erinevalt eelkirjeldatud uurimusest vaatleb aga Sandis Laime mitte tänapäeval kogutud ainek, vaid lähtub umbes 380 arhiivitekstist, mis on kirja pandud 19. sajandi lõpul, 20. sajandi alguses. Ta analüüsib *ragana*-traditsiooni nii regionaalselt kui ka esinemissagedusest lähtudes, aga ka keeleajaloolisest vaatepunktist. Ilmneb, et *ragana* mõistet on kirjalikes allikates teadaolevalt mainitud esmakordselt 1574. aastal seoses nõiakohtuga. Autor järeldeb, et sel perioodil oli nõia-kontseptsioon Lätis välja kujunenud. Ent küsimuseks on, mida *ragana* on üldse, sh enne 16. sajandit tähendanud. Ta esitab selles sõna kolm etümoloogiat, kus *ragana* tähistab kas selgeltnägijat, sarvedega üleloomulikku olendit või hoopis viirastust või kummitust, eelistades ise viimast seletust.

Sandis Laime.

Eelistus rajaneb Kirde-Läti usundilisele traditsioonile, kus *ragana* seostub matmis-kohtade ja surnuvaimuga. Rahvaluule arhiivi ainese põhjal kirjeldab ta *raganaid* kui usundilisi tegelasi: *raganad* on pikkade lahtiste juustega naise-kujulised vaimolendid, kes ilmuvad mitmekesi (tavaliselt mitte üksi, peamiselt kolmekesi) ja peamiselt öösiti, harvem keskpäeval. *Raganad* kardavad hunte. *Raganate* tegevuses tulevad aga ilmsiks traditsiooni lokaalsed erijooned. Läänepoolsel traditsioonialal on nad inimestele eriti ohtlikud: nad eksitavad või ka surmavad neid. Idapoolsel alal kirjeldatakse muistendites aga *raganate* emotsioone – naeru, hõikeid, nuttu. Kirde-Läti *ragana*-tekstide analüüs näitab seoseid Euroopa teiste rahvaste loodushaldjate ja surnuvaimude traditsiooniga. Väitekirjas jõutakse tõdemuseni, et *ragana* on läti rahvausundis tähistanud surnute või muid “rahatuid” hingi, mis keskajal ja vara-uusajal lõimiti osaliselt nõiauskumuste süsteemi. Selle käigus lisandus *raganale* inimeste vastu suunatud pahatahtlik loomus, ühtlasi said nad inimese (naise) välimuse.

Sanita Reinsone.

Sanita Reinsone doktoriväitekirja käsitleb eksitamisteemalisi lugusid, kusjuures kesksel positsioonil allikmaterjalil on tänapäeval jutustatu. Arhiividesse talletatud eksitamislugusid kasutab autor ajaloolise konteksti loomiseks tänapäevaste lugude tõlgendamisel. Uuriija lähtepunkt on, et eksitamine ei ole tänapäevane nähtus, kuna maakaardid, moodsad tehnikavahendid, infrastruktuurid nii jalakäijatele kui ka transpordile välis-tavad reeglina eksimisvõimaluse selles keskkonnas või ruumis, kus parasjagu liigutakse. Analüüsides

ajavahemikus 2002–2011 salvestatud intervjuusid 71 jutustajaga nii Läti kui ka Venemaa läti küladest ilmneb, et eksitamislood kuuluvad praegu eelkõige perepärimusse. Lood on välja kujunenud vestlussituatsioonides pikema aja vältel. Pereliikmete seas jutustamisel liituvad neis nii isikupärased kui ka ühiselt kogetud ajaloolised ja väärtushinnangulised aspektid. Töö alguses viitas autor eksimisolukordade marginaalsusele tänapäeva ühiskonnas, võrrelduna tehnika-eelsele ajajärguga, mil ruumiorientaatori kadumine oli teatud tingimustel ettearvatav, ent siin võib näha vastuolu: teema ei ole tänapäeva ühiskonnas aktuaalne, ent ometi analüüsib ta tekste, mis on salvestatud 21. sajandi alguses. Ta väidab, et tänapäeva eksitamislugudes kohtuvad kaks ajaloolist kogemustraditsiooni. Esmalt eksitamise- ja eksimiskogemuse usundiline tõlgendus, mis seotakse usundilise tegelase *vadātājs*’iga. Teiseks eksimise mõistuspärane tõlgendus, kus teispoolsed vm usundilised tegelased sündmusse ei sekku. Tema informandid kasutavad eksimiskogemuste selgitamisel viimast võimalust, kuid ei eita kategooriliselt ka usundilisi selgitusi. Autor näeb selles vastuolus (või õigemini vastuolude ühitamises) mineviku ja oleviku vahelise piiri hajutatust. Pikemalt analüüsib autor eksitamislugude tekstilisi tunnuseid (nt ülesehitus, stiil, korduvad sõnalised elemendid) ja vestlussituaat-

siooni mõju lugude vormumisele. Viimase puhul on olulised nii jutustamissituatsioon ise kui ka jutustajad ja kuulajad-arutlejad, ent autor rõhutab siinjuures ka kogemuse vahendaja või jutustaja kogu pärimusrepertuaari tähendust – eksitamisloo esitamisel kasutab ta üldisi jutustamismustreid, mida ta kohandab hetkeolukorraga. Seega on eksitamislugu ühelt poolt seotud erilise sündmusega, kuid teisalt – jutustamistraditsiooniga. Eksitamislugude traditsioon hoiab niisiis alal seda, millest ja kuidas kõnelda (teemad ja esitusviisid), aga ka seda, kuidas kogetut teistele selgitada, ja lõpuks sedagi, kuidas nii sündmusi kui ka nende selgitusi mõista või tõlgendada.

Kokkuvõtteks võib tõdeda, et kõnesolnud kolm uurimust paigutuvad folkloristliku jutu-uurimise väljale, kus keskendutakse esmalt teksti täpsemale piiritlemisele ja kirjeldamisele, teiseks teksti ja selle kasutuse omavahelistele seostele (funktsioonid, esitusolukord, maailmavaateline ja üldkultuuriline raam, koht ja jututaja/jutustuse seotus jms) ning kolmandaks ka kuulajate aktiivsusele pärimusprotsessis (nt mõistmise, arutelu, kuulamise osa tekstiloomes). See lähenemisviis laieneb tänapäeval salvestatud tekstide uurimiselt ka varem kogutud tekstide analüüsile nende ajaloolises perspektiivis.

Tiiu Jaago

Kroonika

Akadeemilises Rahvaluule Seltsis

26. jaanuaril aasta esimene ettekandekoosolek “Uusvaimsed tõlgendused: alternatiivi otsijatest lugude loojateni”. Religioonianthropoloogia doktorant Marko Uibu tõstatas oma ettekandes küsimuse uue vaimsuse individuaalsest otsimisest ning autoriteetidest, mis sel teel oluliseks saavad. Folkloristika eriala doktorant Kristel Kivari analüüsis energiasammaste ümber koonduvat uut kohapärimust, maaenergeetikaga seonduvat seltsitegevust ning erinevaid suundumusi selles. Poleemikat tekitas, kuivõrd on oluline ennast distantseerida uuritavast (rühmast) ning mil määral tuleb uue traditsiooni uurimisel arvestada vanema kihistusega.

29. märtsi ettekandekoosolek märkis Kristi Salve ümmargust sünnipäeva. Madis Arukask otsis ettekandes “Tabud ja seksuaalsus vepsa karjusemaagias” vastuseid küsimusele, mis on seoses karjatamisega kogu areaalis soomeugrilik, mis indogermaanilik. Kristi Salve eelistas piduliku juubelijutu ja meenutuste asemel ta rääkida teemal “Al-literatsioon ja allikakriitika. Tähelepanekuid vepsa rahvaluule lühivormidest”.

Ell Vahtramäe

Eesti Rahvaluule Arhiivis

9. jaanuaril kell 14 avati Eesti Kirjandusmuuseumi saalis näitus “Mall Hiimäe teaduses ja maastikul”, märkimaks Eesti Rahvaluule Arhiivi vanemteaduri Mall Hiimäe 75. sünnipäeva. Näitusel oli Mall Hiimäe kirjutatud raamatuid, näiteid rahvaluule kirjapanekutest, joonistusi, fotosid jm. Näituse panid kokku Kadri Tamm, Astrid Tuisk, Ave Tupits ja Pille Vahtmäe ERAst.

26. ja 27. jaanuaril osales Andreas Kalkun Helsingis konverentsil “Modernin kohtaminen 1800-luvulla/1800-talet och mötet med det moderna. 1800-luvun tutkimuksen verkoston 4. vuosikonferenssi” ettekandega “Viron terra incognita F. R. Kreutzwaldin kirjoituksissa: Setojen (setukaisten) kansanrunouden konstruointi”.

2. ja 3. veebruaril toimus Rogosi mõisas VII folkloristide talvekonverents “Pärimus inimese ja maastiku dialoogis”, mis märkis samuti Mall Hiimäe 75. sünnipäeva. Konverentsi korraldas ERA kohapärimuse rühm, esines paarkümmend ettekandjat, kokku oli konverentsil pea kuuskümmend osalejat. Konverentsil esitleti Mari-Ann Rembali koostatud raamatut *Päritud paigad. Kohajutte ja legende Rae vallast* (Rae vald/Eesti Kirjandusmuuseum, 2011) ning antoloogiat *Siberi setode laulud. Helisalvestusi Eesti Rahvaluule Arhiivist 7*, mille koostasid Andreas Kalkun ja Anu Korb (Eesti Kirjandusmuuseum, 2012.). Nautida võis ka slaidiprogrammi kohapärimuse tööühma välitöödest. Bussisõidul Rogosile ja tagasi tutvustasid kohalikku pärimusmaastikku Valdo Valper ja Taavi Pae. Konverentsi kodulehekülj <http://www.folklore.ee/era/tk2012/>.

23.–25. veebruarini osalesid Andreas Kalkun ja Mari Sarv Roomas rahvusvahelisel konverentsil “Metrics, Music and Mind. Linguistic, Metrical and Cognitive Implications in Sung Verse” (<http://sungverse.wordpress.com>) ettekandega “Metrics of Estonian folk-song and nationalist ideology”.

6. märtsil esitleti Järvamaa Muuseumis Monumenta Estoniae Antiquae sarjas ilmunud raamatut *Vana Kannel X. Paide ja Anna kihelkonna regilaulud* (vt <http://www.folklore.ee/kirjastus/?raamat=32>). Materjali koondas ja raamatu koostas Eesti tuntumaid regilaulu-uurijaid Ottilie Kõiva, kes ise on pärit Anna kihelkonna Nurme külast. Viisideosa koostas Janika Oras. Väljaanne ilmus Eesti Kultuurkapitali, Kultuuriministeeriumi ning Haridus- ja Teadusministeeriumi toel.

13. märtsil, emakeelepäeva künnisel andis Eesti Vabariigi president Toomas Hendrik Ilves Eesti Kirjandusmuuseumis pidulikul aktusel üle 2011. aasta rahvaluule kogumispreemiad Triin Kusminile, Age Kristel Kartaule ning Leelo Kundile ja Margit Koroikovale. Tänukirjad said ka paljud arhiivi kaastöölised. 2011. aastal täienesid ERA kogud nii vabatahtlike pärimusekogujate saadetiste, õpilaste ja tudengite töö kui ka TeateTantsu kogumisaktsiooni (kaaskorraldaja ERRS) tulemusena. Ühtekokku lisandus arhiivi üle 8000 lk materjali, rohkelt heli- ja videosalvestusi ning fotosid.

Aktusel tutvustati kolme hiljutist rahvaluuleväljaannet: *Vana Kannel X. Paide ja Anna kihelkonna regilaulud* (koostajad Ottilie Kõiva ja Janika Oras); *Eesti parmupill* (koostaja Cätlin Jaago), ja *Siberi setode laulud* (koostajad Andreas Kalkun ja Anu Korb).

Esitleti ka Iivi Anna Masso ja president Toomas Hendrik Ilvese raamatut *Omal häälel* (kirjastus Tänapäev).

29. ja 30. märtsil osales Anu Korb Riias rahvusvahelisel konverentsil “Oral History: Dialog with Society” (<http://www.dzivesstasts.lv/en/free.php?id=21958>) ettekandega “Narrated Personal Histories and Their Rendition”.

Ave Tupits

EKM folkloristikaosakonnas

2. ja 3. veebruaril seitsmendal Eesti folkloristide talvekonverentsil “Pärimus inimese ja maastiku dialoogis” esinesid Reet Hiimäe (Päinurme, Pätsavere, Suureluige ja Lustivere. Kohamääratlused katkupärimuses); Mare Kalda (Artiklist uurimusi: Ida-Viru nähtamatud kohalood); Mare Kõiva (Paalalinna lossist kaardiga ja kaardita) ning Renata Sõukand ja Raivo Kalle (Isiklik ja kogukondlik: erinevate ravimtaimemaastike ulatus).

16. märtsil pidas Mare Kõiva Kadrina Gümnaasiumi emakeelepäeval kaks loengut “Vesi eesti rahvapärimuses” ja Andres Kuperjanov neli loengut “Eesti rahvaastronoomia”.

30. märtsil esinesid Pärandkoosluste Kaitse Ühingu aastakoosolekul Tartus Renata Sõukand ja Raivo Kalle: “Looduslikud söögitaimed eestlaste toidulaual: 2011 aasta küsitluse esialgsed tulemused”.

30. märtsil tegid Renata Sõukand ja Raivo Kalle Eesti Maaülikoolis konverentsil “Terve loom ja tervislik toit 2012” ettekande “Looduslikud söögitaimed eestlaste toidulaual”.

Teisipäevaseminarid

3. jaanuar oli pühendatud gruusia folkloorile. Bela Mosia arutles mitmete sümbolite üle gruusia folklooris, peatudes pikemalt värvussümboolikal, kuid käsitledes ka as-traalmütoloogilisi kujutelmi ning maailmapildi kajastusi üldisemalt.

Gruusia Zugdidi Shota Meskhia Riikliku Pedagoogikaülikooli professor Bela Mosia viibis Tartus kirjandusmuuseumi külalisena detsembris 2011 ja jaanuaris 2012. Tema huvialadeks on sümbolid gruusia ja megreeli folklooris ning folkloori ja kirjanduse seosed.

24. jaanuaril esines Ambrož Kvartič (Ljubljana Ülikool, Sloveenia): “Õigussüsteemi ülekavaldamine sloveenia kaasaegses muistendivaras”. Rahvajutud on alati aidanud inimestel ajaloolistes ja sotsiaalsetes oludes hakkama saada. Üheks efektiivseimaks strateegiaks riigi õigussüsteemi poolt seatud piirangute rahvalikul käsitlemisel on osutunud triksteri kuju sissetoomine. Petmise ja valetamise teel avaldab just see tegelane otsest vastupanu frustratsiooni tekitavatele asjaoludele. Ambrož Kvartič vaatles sloveenia tänapäevamuistendite näitel, kuidas triksteri kuju väljendab kollektiivseid hoiakuid õigussüsteemi ja selle elementid suhtes.

28. veebruaril rääkis Eda Kalmre ühes väikeses Saaremaa külakogukonnas tuntud naljakast ja imelisest loost (sama) oma küla mehe sugulusest siniverelise perekonnaga ja selle loo sattumisest avalikku meediasse: televisiooni, ajalehtedesse ja internetti.

Asta Niinemets

Tartu Ülikooli Eesti ja võrdleva rahvaluule osakonnas

8. detsembril Ambrož Kvartiči (Ljubljana ülikool, Sloveenia) loeng “Recognizing Folklore in Contemporary Environment: Methodology and Fieldwork Experiences”.

12. detsembril Ambrož Kvartiči (Ljubljana ülikool, Sloveenia) loeng “Vanishing hitchhiker and its context: a case study from Slovenia” (Tänapäeva muistend haihtuvast hääletajast ja selle kontekst: Sloveenia juhtumi analüüs).

20. detsembril Ergo-Hart Västriku *venia legendi* loeng “Looduslikud pühapaigad vadja rahvausus”.

5. jaanuaril Bela Mosia (Zugdidi ülikool, Gruusia) loeng “Symbols in Georgian Folklore” (Sümbolid gruusia folklooris).

1. märtsil Aleksandra Arhipova (Venemaa Riiklik Humanitaarülikool, Moskva) loeng “Anthropology of Snow Revolution in Russia. Folklore and Protest: from idioms to street actions” (Venemaa “lumerevolutsiooni” antropoloogia. Folkloor ja protest: kõnekäändudest tänavaprotestideni).

2. märtsil Sergei Nekljudovi (Venemaa Riiklik Humanitaarülikool, Moskva) loeng “Folklorno-mifologičeskije tradicii segodnja (po materialam mongolskih ekspedicii 2006–2010 g.)” [Tänapäeva folkloorised ja mütoloolilised traditsioonid (Mongoolia 2006–2010. a ekspeditsioonide materjali põhjal)].

8. märtsil Kesk-Euroopa Ülikooli külalisdoktorandi Svetlana Tsonkova loeng “Bulgarian March Health Amulets – Folklore Tradition in Action” (Bulgaaria märtsikuised terviseamuletid – praktiseeritav folkloristlik traditsioon).

12. märtsil Katalin Juhászi ja Zoltán Szabó (Ungari) loeng-kontsert “When Drums Are Beaten – The Hungarian Revolution and independence War (1848–49) in the Folklore and Folk Art” (Kui lüüakse trumme – Ungari 1848.–1949. aasta revolutsioon ja vabadussõda folklooris ja rahvakunstis).

19.–21. märtsini Mihály Hoppáli (Ungari) valikainekursus “Shamanism: Approaches to Visual Anthropology” (Šamanism: visuaalantropoloogiline käsitlus).

26. märtsil Kristel Kaljundi (Tallinna Ülikool) loeng “Ethnostereotypes in Proverbs”.

28. märtsil Monika Reif-Hülseri (University of Konstanz) loeng “Indigenous Peoples of Gujarat”.

Liilia Laaneman

NEWS IN BRIEF

International Conference on Charms, Charmers and Charming

Ekaterina Kuznetsova and Andrei Toporkov's review of the conference "Oral Charms in Structural and Comparative Light", which took place in Moscow on October 27–29, 2011. Overview of the event is available in English in vol. 50 of *Folklore: Electronic Journal of Folklore* (<http://www.folklore.ee/folklore/vol50/news.pdf>).

Rituals and Customs as Cultural Heritage through the Eyes of

Researchers and Performers

Irina Sedakova and Svetlana Sidneva's review of the Seventh Annual Conference of the International Society for Ethnology and Folklore (SIEF) Ritual Year Working Group held at the Slovenian Academy of Sciences and Arts in Ljubljana, on November 11–13, 2011. Overview of the event is available in English in vol. 50 of *Folklore: Electronic Journal of Folklore* (<http://www.folklore.ee/folklore/vol50/news.pdf>).

International Conference "Medical Pluralism in the Era of Digimodernism"

On November 28, 2011, the Department of Folkloristics at the Estonian Literary Museum organised the Medica VIII Interdisciplinary Conference, which focussed on the relations between folk medicine and the digital era. Overview of the event by Ave Tupits is available in English in vol. 50 of *Folklore: Electronic Journal of Folklore* (<http://www.folklore.ee/folklore/vol50/news.pdf>).

7th Folklorists' Winter Conference, Ruusmäe-Rogosi 2012

On February 2–3, 2012, the 7th folklorists' winter conference was held on Rogosi manor. Overview of the event is available in English in vol. 50 of *Folklore: Electronic Journal of Folklore* (<http://www.folklore.ee/folklore/vol50/news.pdf>).

Study into narratives in modern Latvian folkloristics

In January 2012, three doctoral theses in folkloristics were defended at the University of Latvia: Ieva-Garda-Rozenberga's *Personal Narratives in Alsunga District in the 21st Century*, Sandis Laime's *The Raganas Tradition in North-Eastern Latvia* and Sanita Reinsone's *Getting Lost Stories: Notions, Interpretations, Poetics of Narration*. Tiiu Jaago gives an overview of the dissertations.

Calendar

A brief summary of the events and activities of Estonian folklorists from December 2011 to April 2012.